

Η παιδική βία στην κοινωνία και την υγεία

Γιάννης Υφαντόπουλος

*Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών,
Πρόεδρος Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις βίας σε βάρος των παιδιών, οι οποίες εκδηλώνονται μέσα στην οικογένεια, στο σχολείο, στη γειτονιά, και δεν καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές λόγω φόβου ή αδυναμίας των παιδιών να παρουσιαστούν στις αρμόδιες αρχές και να εκφράσουν τη βία που υπέστησαν. Οι αστυνομικές αρχές δεν έχουν τον απαραίτητο μηχανισμό ούτε το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για προληπτική παρέμβαση και αποφυγή της βίας σε βάρος των παιδιών. Επιπλέον, οι σχολικές αρχές πολλές φορές υποκρύπτουν τις περιπτώσεις βίας για να προβάλουν ένα φιλομαθές σχολικό περιβάλλον. Το σχολείο λειτουργεί ως θεσμός παραγωγής γνώσεων, ιδεών, σκέψεων, απόψεων, αντιλήψεων και αξιών για την κοινωνία μας. Ταυτόχρονα, όμως, αποτελεί και έναν, χώρο συγκρούσεων μεταξύ μαθητών που εκδηλώνουν εκθρικές στάσεις απέναντι σε συμμαθητές τους, προς τους διδάσκοντες ή προς το γενικότερο σχολικό και γειτονικό περιβάλλον. Η καταγραφή του φαινομένου της παιδικής βίας επιτυγχάνεται με κοινωνικές έρευνες

όπου γίνεται προσπάθεια συλλογής ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων που αναφέρονται στην οικογενειακή και σχολική ζωή των μαθητών καθώς επίσης και στην ποιότητα μάθησης και επιβίωσής τους στην οικογένεια, τη γειτονιά και το σχολείο.

Το 2006 το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) εκπόνησε έρευνα με τίτλο «Μεγαλώνοντας στην Αθήνα»¹ σε δείγμα 1.979 μαθητών από 102 σχολεία της ευρύτερης περιοχής Αθηνών με σκοπό τη μέτρηση της ποιότητας μάθησης και της ζωής των παιδιών και των εφήβων. Η έρευνα βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη και στη μελέτη αυτή θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε κάποια ενδεικτικά αποτελέσματα.

Εξετάζοντας τα κοινωνικά φαινόμενα της παιδικής βίας πολλές φορές αγνοούμε τις σημαντικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η βία στην παιδική υγεία, τη νοσηρότητα και τη θνησιμότητα.² Η μελέτη αυτή προσπαθεί να εξετάσει τόσο τις κοινωνικές όσο και τις υγειονομικές διαστάσεις της παιδικής βίας. Στην πρώτη ενότητα της μελέτης θα παρουσιάσουμε το μεθοδολογικό πλαίσιο και τα ενδεικτικά ευρήματα της μελέτης του ΕΚΚΕ «Μεγαλώνοντας στην Αθήνα» και στη δεύτερη ενότητα θα συζητήσουμε τα αποτελέσματα διεθνών ερευνών για την παιδική θνησιμότητα λόγω βίας.

Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΕΚΚΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Σκοπός: Ο κύριος σκοπός της έρευνας του ΕΚΚΕ είναι η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής των παιδιών και των εφήβων ηλικίας 5-18 ετών, που φοιτούν σε σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στον Δήμο Αθηναίων. Μέσα στο πλαίσιο της έρευνας για την ποιότητα ζωής, έμφαση δίδεται στην ανάλυση της βίας ως ένα πολυπαρα-

1. ΕΚΚΕ 2006 «Μεγαλώνοντας στην Αθήνα» Ποιότητα Ζωής Παιδιών και Εφήβων. Κοτταρίδη Γ., Βαλάσση-Αδάμ Ε., Μαλικιώση – Λοΐζου Μ. *Επίκαιρα Θέματα* 2/2007 ΕΚΚΕ.

2. Doxiadis S. (1979) *The Child in the World of Tomorrow*. Oxford Pergamon Press.

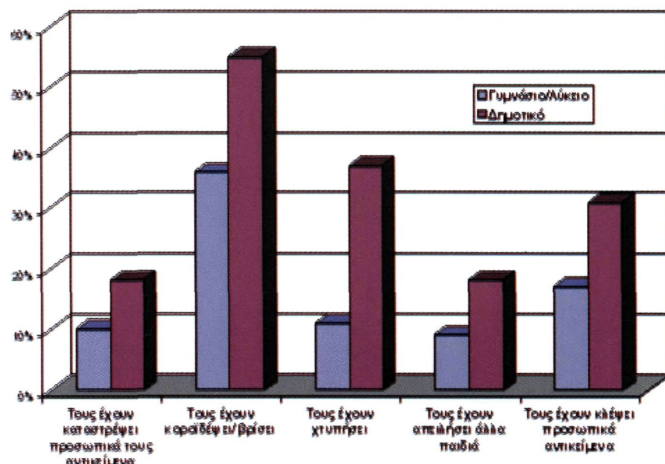
γονικό και ένα πολιπολιτισμικό φαινόμενο που σχετίζεται με παραμέτρους που αφορούν το έμψυχο περιβάλλον του σχολείου της οικογένειας και της γειτονιάς.

Μέθοδος: Η μέθοδος που ακολουθήθηκε για τη συλλογή των πληροφοριών έγινε με ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν με προσωπικές συνεντεύξεις σε δείγμα 1.979 μαθητών από το σύνολο των σχολικών μονάδων της περιοχής του Δήμου Αθηναίων τον Απρίλιο του 2006. Στο δείγμα δεν συμπεριλήφθηκαν τα εσπερινά, τα ειδικά και ιδιωτικά σχολεία. Αναλυτικότερα από τα 102 επιλεγμένα σχολεία του Δήμου Αθηναίων, το δείγμα περιλαμβάνει 57 δημοτικά, 23 γυμνάσια, 20 ενιαία λύκεια και 2 ΤΕΕ. Στην έρευνα απάντησαν 102 διευθυντές, 101 εκπαιδευτικοί και 1.979 παιδιά. Οι πληροφορίες των 1.979 παιδιών διασταυρώνονται με αυτές των εκπαιδευτικών και των διευθυντών των σχολείων τους. Οι πληροφορίες καλύπτουν πολλές διαστάσεις της ζωής των παιδιών. Για παράδειγμα, του χώρου τους, της σύνθεσης και λειτουργίας της οικογένειάς τους, του φυσικού και έμψυχου περιβάλλοντος του σχολείου στο οποίο φοιτούν, του ελεύθερου χρόνου τους, της διατροφής τους, του τρόπου αναψυχής και άθλησης, της χρήσης ουσιών, της σχέση που έχουν με τους γονείς τους, τους εκπαιδευτικούς τους, τους συνομήλικούς τους και γενικά τον κοινωνικό ιστό. Στο τμήμα αυτό θα παρουσιάσουμε κάποια ενδεικτικά αποτελέσματα που αφορούν τη βία στα σχολεία.

Αποτελέσματα: Οι μαθητές στα σχολεία διερευνώνται δισυπόστατα:

- α) υπό την έννοια του *θύματος* όπου δηλώνουν ότι έχουν υποστεί πράξεις βίας από τους συμμαθητές τους
- β) υπο την έννοια του *θύτη* όπου ομολογούν ότι διέπραξαν πράξεις βίας σε βάρος των συμμαθητών τους.

Θύματα. Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας του ΕΚΚΕ αναφέροντας τα ποσοστά των μαθητών που υπέστησαν πράξεις βίας κατά την τρέχουσα σχολική περίοδο. Οι πράξεις βίας είναι σημαντικά συχνότερες στους μαθητές του δημοτικού από ότι στο γυμνάσιο-λύκειο. Οι μαθητές του δημοτικού δείχνουν αδυναμία αντίστασης και για τον λόγο αυτό τις περισσότερες φορές δέχονται ύβρεις, κτυπήματα και απειλές (βλ. διάγραμμα 1).

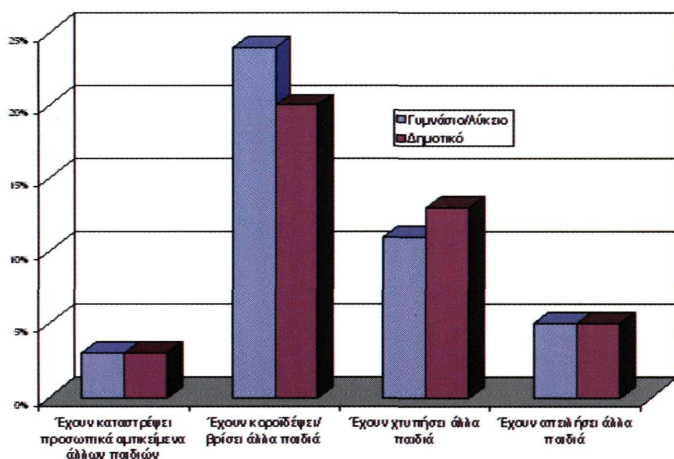

Διάγραμμα 1.
Ποσοστά μαθητών που δηλώνουν ότι έχουν υποστεί πράξεις βίας κατά την τρέχουσα σχολική χρονιά.

Όσον αφορά τη σωματική βία, φαίνεται ότι είναι τριπλάσια στο δημοτικό απ' ό,τι είναι στο γυμνάσιο. Αναλυτικότερα το ποσοστό των παιδιών του δημοτικού που δέχονται βία ανέρχεται στο 37%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών γυμνασίου-λυκείου ανέρχεται στο 11%.

Θύτες. Τα ίδια τα παιδιά παραδέχονται ότι έχουν κάνει πράξεις βίας σε ποσοστά που δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ δημοτικού και γυμνασίου/λυκείου (βλ. διάγραμμα 2). Το 13% των παιδιών του δημοτικού δηλώνουν ότι έχουν χτυπήσει άλλα παιδιά, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στα παιδιά του γυμνασίου ανέρχεται στο 11%. Όσον αφορά τις απειλές βίας το ποσοστό 5% είναι το ίδιο για τα παιδιά του δημοτικού και του γυμνασίου-λυκείου (βλ. διάγραμμα 2).

Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζουν μια πρώτη εικόνα της σημερινής έκτασης του φαινομένου της βίας στα σχολεία του Δήμου Αθηναίων. Ο στόχος των ερευνητών του ΕΚΚΕ είναι να επεξεργαστούν τα στοιχεία της έρευνας, ανά σχολείο και Δημοτικό Διαμέρισμα, συνεκτιμώντας και άλλες κοινωνικοοικονομικές και ψυχολογικές παραμέτρους, ώστε να επισημάνουν τις δυνατότητες αποτελεσματικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας των ανηλίκων.

Διάγραμμα 2.
Ποσοστά μαθητών που ομολογούν ότι έκαναν πράξεις βίας κατά την τρέχουσα σχολική χρονιά.

ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΑ ΚΑΙ ΘΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας προειδοποιεί³ και ταυτόχρονα ενημερώνει ότι στην ευημερούσα Ευρώπη και την αναπτυσσόμενη Κεντρική Ασία καταγράφονται ετησίως τουλάχιστον 1.300 θάνατοι παιδιών από πράξεις βίας. Οι θάνατοι οφείλονται σε κακομεταχείριση των παιδιών από τους γονείς, τους δασκάλους, και γενικότερα από τα άτομα που υποτίθεται ότι τα «φροντίζουν». Οι θάνατοι αυτοί των παιδιών είναι σημαντικά υποεκτιμημένοι και οι οποιοσδήποτε στατιστικές παρουσιάζουν μόνο την «κορυφή του παγόβουνου».

Ο Roberto Bertollini, εξέχον στέλεχος της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας υποστηρίζει ότι οι επαγγελματίες υγείας και ιδιαίτερα οι παιδίατροι, οι νοσηλευτές και οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να «διαγνώσουν» τις περιπτώσεις παιδικής βίας. Μπορούν επίσης να παίξουν σημαντικό ρόλο στην πραγματική καταγραφή του φαινομένου αλλά ταυτόχρονα και στην πρόληψη και αποφυγή του. Οι οικογενειακοί γιατροί, οι παιδίατροι, και το διδακτικό προσωπικό των σχολείων μπορούν να εκτιμήσουν έγκαιρα τους κινδύνους που απειλούν την

3. WHO Takes up Issue of Child Abuse. British Medical Journal 2005; 331:129 (16 July).

παιδική ηλικία και να ασκήσουν τις απαραίτητες παρεμβάσεις για την αποφυγή της ψυχολογικής και σωματικής βίας σε βάρος των παιδιών.

Ο Kevin Browne⁴ καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ και σύμβουλος της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας υποστηρίζει ότι ακόμα και στις πλούσιες περιοχές της Ευρώπης, όπως η Μεγάλη Βρετανία, καταγράφονται υψηλά ποσοστά παιδικής βίας που έχουν διαγνωστεί στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων. Το 30% των περιπτώσεων που είχαν παραπεμφθεί σε τμήματα προστασίας των παιδιών είχαν αρχικά διαγνωστεί σε εξωτερικά ιατρεία νοσοκομείων.

Στον Καύκασο και στις προηγούμενες χώρες μέλη της Σοβιετικής Ένωσης η κατάσταση είναι περισσότερο απογοητευτική δεδομένου ότι, λόγω των οικονομικών συνθηκών και της παρατεταμένης εξαθλίωσης, οι υπηρεσίες υγείας δεν μπορούσαν να αναπτύξουν το κατάλληλο δίκτυο πρόληψης για την αποφυγή της παιδικής βίας. Ύστερα από μελέτες που έγιναν στο Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ δόθηκε στους παιδίατρος και τους ιατρούς των πολυκλινικών στη Ρωσία ένας αλγόριθμος και ορισμένες οδηγίες για τη διάγνωση των περιπτώσεων κακοποίησης των παιδιών. Οι ενέργειες αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της καταγεγραμμένης κακοποίησης των παιδιών από 17% που ήταν στην αρχή στο 50% περίπου. Τα αποτελέσματα αυτά συνέβαλαν στην περαιτέρω έρευνα του φαινομένου.

Αναφέρει χαρακτηριστικά ο καθηγητής Browne ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, όταν παρουσιαστεί στη μονάδα ατυχημάτων ένα παιδί με εγκαύματα στο πόδι στην πλειονότητα των περιπτώσεων θα αντιμετωπιζόταν ως τραυματισμός. Πολύ σπάνια θα υποψιαζόταν ο γιατρός τις πιθανότητες βίας που υπέστη το παιδί από το οικογενειακό του περιβάλλον. Αυτό που χρειάζεται λοιπόν είναι περισσότερη ενημέρωση του ιατρικού και του νοσηλευτικού προσωπικού, καθώς και του διδακτικού προσωπικού στα σχολεία, ώστε να είναι σε θέση να διαγνώσουν έγκαιρα τις περιπτώσεις κακομεταχείρισης των παιδιών.

4. Browne K. *et al.* Overuse of Institutional Care for Children in Europe. *British Medical Journal* 2006, 332:485-487.

Η UNICEF σε μια προσπάθεια διερεύνησης του φαινομένου της βίας στη παιδική ηλικία ανέλαβε σειρά ερευνών στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Τα πορίσματα των ερευνών έδειξαν ότι από ένα δείγμα 15.000 παιδιών το 60% περίπου είναι αποδέκτες βίας στο σπίτι. Οι πιθανότητες κακομεταχείρισης ενός παιδιού στην Κεντρική Ασία είναι τρεις φορές υψηλότερες σε σύγκριση με αυτές της Δυτικής Ευρώπης.

Διάφορες επιδημιολογικές μελέτες έδειξαν ότι ορισμένοι ενήλικες που έχουν κακοποιηθεί ως παιδιά παρουσιάζουν σε ποσοστό μέχρι 12% αυξημένη τάση για κατάθλιψη, αλκοολισμό, μετατραυματικές αναταραχές, παχυσαρκία και τάσεις αυτοκτονίας. Τέλος άτομα που εκτίθενται στη βία, όπως τα παιδιά, είναι πιθανόν να γίνουν βίαιοι ενήλικοι.

Τα ευρήματα των ερευνών είναι εξαιρετικά ανησυχητικά αφού αποκαλύπτουν ένα σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα για το οποίο οι γνώσεις μας είναι περιορισμένες. Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, από το 2002, έχει αναλάβει εκστρατεία ενημέρωσης του κοινού, των υπηρεσιών υγείας, και του διδακτικού προσωπικού για την αποφυγή της βίας και της κακομεταχείρισης των παιδιών. Στη χώρα μας τα στοιχεία αυτά είναι εξαιρετικά ελλιπή. Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε συνεργασία με το ΕΚΚΕ θα μπορούσαν να αναλάβουν ουσιαστική πρωτοβουλία για την ενημέρωση του υγειονομικού δυναμικού της χώρας μας για την πρόληψη και την καταγραφή των φαινομένων της παιδικής βίας που παρουσιάζεται στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων υπό τη μορφή τραυματισμών ή ατυχημάτων.